

PREVENTION OF VIOLENCE AND ABUSE AGAINST CHILDREN AND WOMEN

Gulrano Muratbayevna Abiniyazova

*Judge of the Interdistrict Civil Court of Kungrad District
Tashkent, Uzbekistan*

ABOUT ARTICLE

Key words: Women's rights, child protection, family abuse, legal integration, economic independence, preventive measures.

Received: 13.06.26

Accepted: 14.06.26

Published: 15.06.26

Abstract: This article discusses the prevention of violence and abuse against women and children. Violence and abuse against women and children is one of the most serious structural problems of our time, undermining social cohesion, human rights, and public health systems worldwide. Using an integrated socio-ecological model, the article examines how macro-social structures, institutional gaps, and cultural paradigms reinforce the vulnerability of vulnerable groups.

BOLALAR VA AYOLLARGA NISBATAN ZO'RAVONLIK VA TAYZIQLING OLDINI OLISH

Abiniyazova Gulrano Muratbayevna

*FIB Qo'ng'iroq tumanlarao sudi sudyasi
Toshkent, O'zbekiston*

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Xotin-qizlar huquqlari, bolalar himoyasi, oilaviy tazyiq, huquqiy integratsiya, iqtisodiy mustaqillik, profilaktika choralari.

Annotatsiya: Ushbu maqolada, bolalar va ayollarga nisbatan zo'ravonlik va tazyiqning oldini olish haqida fikr va mulohazalar yuritiladi. Xotin-qizlar va bolalarga qaratilgan zo'ravonlik hamda tazyiqlar zamonaviy davrning eng jiddiy tarkibiy muammolaridan biri bo'lib, butun dunyoda ijtimoiy jipslik, inson huquqlari va jamoat salomatligi tizimlariga putur yetkazmoqda. Integratsiyalashgan ijtimoiy-ekologik modeldan foydalangan holda, maqolada makro-ijtimoiy tuzilmalar, institutsional bo'shliqlar va madaniy paradigmalar zaif qatlamlarning

himoyasizligini qanday kuchaytirayotgani o'rganiladi.

ПРЕДОТВРАЩЕНИЕ НАСИЛИЯ И ЖЕСТОКОГО ОБРАЩЕНИЯ В ОТНОШЕНИИ ДЕТЕЙ И ЖЕНЩИН

Гульрано Муратбаевна Абиниязова

Судья межрайонного гражданского суда Кунградского района

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: права женщин, защита детей, насилие в семье, правовая интеграция, экономическая независимость, профилактические меры.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы предотвращения насилия и жестокого обращения в отношении женщин и детей. Насилие и жестокое обращение в отношении женщин и детей являются одной из самых серьезных структурных проблем нашего времени, подрывающей социальную сплоченность, права человека и системы здравоохранения во всем мире. Используя интегрированную социально-экологическую модель, статья исследует, как макросоциальные структуры, институциональные пробелы и культурные парадигмы усиливают уязвимость уязвимых групп населения.

Kirish. Xotin-qizlar va bolalarga nisbatan zo'rvonlik hamda tazyiqlarning namoyon bo'lishi – tarixiy kuch nomutanosibli, institutsional kamchiliklar va ijtimoiy-iqtisodiy tengsizliklardan oziqlanadigan ko'p qirrali inqirozdir. Bu kabi shafqatsizliklar shunchaki shaxslararo nizolarning alohida holatlari bo'lmay, balki geosiyosiy chegaralar, iqtisodiy tabaqalanishlar va madaniy qoliplardan o'tib tushadigan tizimli hodisalardir.

Sotsiologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, agar madaniy qoliplar bolani ota-onaning mutlaq mulki, ayolni esa erkakka bo'ysunuvchi shaxs deb hisoblasa, qonuniy taqiqlar mahalliy darajada ijro etilishida jiddiy qarshiliklarga duch keladi. Shuning uchun, samarali profilaktika bir vaqtning o'zida barcha to'rtta o'lchovni maqsad qilishi, individual xulq-atvor shakllari bilan bir qatorda makroiqtisodiy sharoitlar va madaniy qarashlarni o'zgartirishga intilishi lozim.

Xotin-qizlar va bolalarni himoya qilishning global arxitekturasi xalqaro huquqning bir nechta fundamental hujjatlariga, xususan, Xotin-qizlarni kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi konvensiya hamda Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyaga tayanadi. Ushbu

shartnomalar unga a'zo davlatlar zimmasiga zo'ravonlik harakatlarining oldini olish, ularni tergov qilish va jazolash bo'yicha faol choralar ko'rish majburiyatini yuklaydi.

Xotin-qizlarni kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi konvensiya davlatlardan ayollarning asosiy huquq va erkinliklaridan foydalanishiga to'sqinlik qiluvchi tarkibiy to'siqlarni bartaraf etishni talab qiladi va gender asosidagi zo'ravonlikni kamsitishning bir shakli sifatida to'g'ridan-to'g'ri belgilaydi. Shu bilan birga, Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya a'zo davlatlardan bolalarni jismoniy yoki ruhiy zo'ravonlik, jarohat yetkazish, qarovsizlik yoki ekspluatatsiyaning barcha shakllaridan himoya qilish uchun barcha zarur qonunchilik, ijtimoiy va ta'limiy choralarni ko'rishni majburiy qilib qo'yadi.

Ushbu konvensiyalar deyarli barcha davlatlar tomonidan ratifikatsiya qilinganiga qaramay, ko'plab milliy yurisdiksiyalarda amaliyotda jiddiy uzilishlar kuzatilmoqda. Bir qator hududlarda oilaviy zo'ravonlikni jazolashga qaratilgan qonunlar rasmiy bo'lmagan an'anaviy yoki urf-odatga asoslangan vositachilik tizimlari tufayli o'z kuchini yo'qotmoqda. Ushbu norasmiy tuzilmalar ko'pincha jabrlanuvchining jismoniy xavfsizligidan ko'ra "oilani saqlab qolish"ni ustun qo'yadi va bu orqali ayollar hamda bolalarni xavfli muhitda qolishga majbur qiladi.

Ushbu bo'shliqni to'ldirish uchun milliy qonunchilik tizimlari qat'iy muvofiqlashtirilishi kerak. Bunga nikoh ichidagi zo'rashni so'zsiz jinoiy javobgarlikka tortish, erta nikohlarga yo'l qo'yadigan qonuniy tirqishlarni yopish, bolalar poymoli bilan to'qnash keladigan mutaxassislar uchun majburiy xabar berish tizimini joriy etish hamda sud jarayonida jabrlanuvchilarning qayta travma olishining oldini oluvchi ixtisoslashtirilgan sud tribunallarini tashkil etish kiradi.

Iqtisodiy tengsizlik zo'ravonlikning davom etishiga kuchli turtki beradi. Ilmiy adabiyotlar doimiy ravishda shuni ko'rsatadiki, mustaqil moliyaviy resurslarning yetishmasligi ayolning shafqatsiz oilaviy muhitdan chiqib ketish imkoniyatlarini bevosita cheklaydi va shu tariqa ham o'zini, ham bolalarini cheksiz zo'ravonlik girdobida qoldiradi.

Ayol kishi mulkka egalik qilish, rasmiy ish bilan ta'minlanish yoki kredit resurslaridan foydalanish imkoniyatidan mahrum bo'lsa, uning tajovuzkor sherigiga moddiy jihatdan qaramligi iqtisodiy zo'ravonlikka olib keladi. Iqtisodiy zo'ravonlik esa moliyaviy aktivlarni to'liq nazorat qilish, ishlash imkoniyatini cheklash va eng asosiy ehtiyojlarni qondirishni taqiqlash kabi tazyiqlarda namoyon bo'ladi.

Shu sababli, tarkibiy iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirish zo'ravonlikning oldini olishning asosiy ustunlaridan biri hisoblanadi. Davlat va nodavlat tashkilotlarining aralashuvi xotin-qizlar uchun oliy ta'lim, texnik kasb-hunar ta'limi va moliyaviy savodxonlik dasturlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilishi lozim. Teng mehnat uchun teng haq to'lashni

kafolatlaydigan qonunchilik choralari hamda oilada bolalar parvarishi mas'uliyatini teng taqsimlashni rag'batlantiruvchi ta'til siyosati uy xo'jaligida erkak ustunligini mustahkamlaydigan an'anaviy mehnat taqsimotini o'zgartirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, ayollar moliyaviy mustaqillikka erishganda, ularning bolalari xavfsizligi ham mutanosib ravishda ortadi. Bu esa moddiy jihatdan qiynalgan oilalar tomonidan chorasizlikdan qo'llaniladigan bolalar mehnati, odam savdosi va erta majburiy nikohlar kabi holatlarning yuzaga kelish xavfini bevosita kamaytiradi. Qonunchilik asoslari va iqtisodiy imkoniyatlar profilaktika uchun zarur sharoit yaratgani xolos, zo'ravonlikni butunlay yo'q qilish uchun ijtimoiy ongni tubdan o'zgartirish talab etiladi. Bu o'zgarishga maktab o'quv dasturlari va jamoatchilik loyihalari orqali tizimli, dalillarga asoslangan ta'limiy dasturlar yordamida erishilishi kerak.

Ta'lim tizimida inson huquqlari, gender tengligi, emotsional intellekt va zo'ravonliksiz muloqotga qaratilgan keng qamrovli o'quv dasturlarini integratsiya qilish hayotiy ahamiyatga ega. Bolalarga yoshligidanoq shaxsiy chegaralarni tan olishni, o'zaro hurmatni va erkaklikni tajovuzkorlik bilan bog'laydigan an'anaviy stereotiplarni rad etishni o'rgatish orqali ta'lim muassasalari zo'ravonlikning avloddan-avlodga o'tishini samarali ravishda to'xtata oladi.

Shu bilan birga, jamoat darajasidagi tadbirlarga erkaklar va o'g'il bolalarni profilaktika jarayonining muhim hamkorlari sifatida faol jalb qilish zarur. Erkaklik haqidagi zararli tasavvurlarga chek qo'yadigan va uydagi mas'uliyatni birgalikda baham ko'rishni targ'ib qiluvchi dasturlar yaqin munosabatlardagi zo'ravonlik holatlarini kamaytirishda yuqori samaradorlik ko'rsatdi.

Gender muammolariga qaratilgan ta'limdan tashqari, bolalarga nisbatan shafqatsiz munosabatning oldini olish uchun ota-onalarni tizimli o'qitish dasturlari ham muhimdir. Ko'p hollarda jismoniy va ruhiy bolalar poymoli ota-onalarning stressga qarshi kurashish mexanizmlari pastligi, oilaviy tanglik va zo'ravonliksiz tarbiya usullaridan bexabarligi oqibatida kelib chiqadi. Ota-onalarga ijobiy tarbiya usullari, rivojlanish psixologiyasi va stressni boshqarish bo'yicha tushunarli treninglar taqdim etish orqali xavfsiz va g'amxo'r oilaviy muhitni shakllantirish mumkin.

Optimal profilaktika strategiyasi jamoat salomatligi, ijtimoiy ish va huquqni muhofaza qilish organlarining uzviy muvofiqlashuvini talab qiladi. Sog'liqni saqlash tizimi erta ogohlantirish mexanizmi sifatida alohida o'ringa ega, chunki zo'ravonlik qurbonlari ko'pincha huquqiy yordam so'rashdan ancha oldin tibbiyot xodimlariga murojaat qilishadi. Surunkali jarohatlar, psixosomatik

buzilishlar, kuchli xavotir, depressiya va bolalarda kutilmagan rivojlanish kechikishlari yashirin oilaviy zo‘ravonlikning tez-tez uchraydigan klinik ko‘rsatkichlaridir.

Sog‘liqni saqlash sohasining oldini olish imkoniyatlarini maksimal darajaga ko‘tarish uchun davlatlar birlamchi tibbiy yordam, shoshilinch tibbiyot va perinatal klinikalarda umumiy skrining protokollarini joriy etishlari shart. Tibbiyot xodimlari zo‘ravonlik va tazyiqning yashirin belgilarini maxfiy va kamsitishlarsiz aniqlash bo‘yicha mukammal tayyorgarlikdan o‘tishlari lozim.

Zo‘ravonlik holati aniqlangandan so‘ng, jabrlanuvchilarni darhol davlat tomonidan moliyalashtiriladigan xavfsiz boshpanalar, psixologik maslahat markazlari va bepul huquqiy yordamni o‘z ichiga olgan keng qamrovli ijtimoiy xizmatlar bilan bog‘laydigan mustahkam yo‘naltirish tizimi ishlashi kerak. Yordam tarmoqlarining mavjudligi jabrlanuvchilarning uysizlik va doimiy zo‘ravonlik o‘rtasida tanlov qilishga majbur bo‘lmaliklarini ta‘minlaydi.

Zamonaviy raqamlashgan dunyoda zo‘ravonlik va tazyiqlarning an‘anaviy chegaralari sezilarli darajada kengayib, murakkab raqamli shakllarda namoyon bo‘lmoqda. Xotin-qizlar va bolalar virtual makonda kiber-ta‘qib (kiberstalking), shaxsiy va intim suratlarni roziliksiz tarqatish, onlayn tazyiqlar va jinsiy yirtqichlar tomonidan raqamli tuzoqqa tushirish (grouting) kabi jiddiy xavf-xatarlarga duch kelmoqdalar. Zamonaviy kommunikatsiya texnologiyalari taqdim etayotgan anonimlik va tezkor tarqalish imkoniyati tazyiqlarning psixologik ta‘sirini kuchaytirib, uni jabrlanuvchilarni hatto shaxsiy hayotida ham ta‘qib qiladigan doimiy xavfga aylantirdi.

Raqamli zo‘ravonlikning oldini olish davlat regulyatorlari, huquqni muhofaza qilish organlari va texnologik korporatsiyalar o‘rtasidagi tezkor va yaqin hamkorlikni talab qiladi. Hukumatlar kiber-tazyiqlarga nisbatan jismoniy zo‘ravonlik kabi qat‘iy jazo choralarini ko‘rish uchun o‘z jinoyat kodekslarini yangilashlari va raqamli huquqbuzarliklarni aniq belgilashlari kerak.

Xulosa. Xotin-qizlar va bolalarga nisbatan zo‘ravonlik hamda tazyiqlarning oldini olishga faqatgina tarqoq yoki alohida choralar bilan erishib bo‘lmaydi. Bu hukumatlar, fuqarolik jamiyati va xalqaro institutlar tomonidan yuqori darajada muvofiqlashtirilgan tarkibiy majburiyatni talab qiladi. Ijtimoiy-ekologik modelni qo‘llash orqali jamiyatlar insoniy munosabatlarning har bir darajasida zo‘ravonlikning ildizlarini yo‘q qilishi patriarxal qarashlarga barham berishi, qat‘iy qonunlarni ijro etishi, iqtisodiy tenglikni ta‘minlashi va sog‘liqni saqlash sohasida kuchli tizim yaratishi mumkin. Haqiqiy taraqqiyot zo‘ravonlikni shunchaki jazolaydigan jamiyatdan, tenglik, qadr-qimmat va inson huquqlariga mutloq hurmat muhitini shakllantirish orqali uning oldini oladigan jamiyat modeliga o‘tishda namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Gulyamova, A. Oilaviy zo‘ravonlikning oldini olish va jabrlanuvchilarni ijtimoiy-huquqiy himoya qilish masalalari. Yuridik fanlar axborotnomasi, 2022, 78–84-sahifalar.
2. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Aholishunoslik Jamg‘armasi (UNFPA). (2021). O‘zbekistonda gender asosidagi zo‘ravonlikka qarshi kurashishning huquqiy va ijtimoiy mexanizmlarini baholash. Toshkent: BMT nashriyoti. 12–45-sahifalar.
3. Jewkes, R., Willan, S., Heise, L. L., & Washington, L. (2020). Effective interventions to prevent violence against women and girls, *The Lancet Global Health*, 480–481-sahifalar.
4. Jahon Sog‘liqni Saqlash Tashkiloti. (2021). Global violence against women prevention and response frameworks. Jeneva: JSST nashriyoti. 15–38-sahifalar.
5. Toshov, R. R. (2024). Voyaga yetmaganlarga nisbatan tazyiq va zo‘ravonlik holatlarining kriminologik tavsifi hamda profilaktikasi. *Huquq va burch*, 112–119-sahifalar.